

Fran KURELAC med Hrvati u Zapadnoj Ugarskoj: 1846. i 1848.

a) Poticaj za sakupljanje pjesam

Nije nam čisto jasno, raščišćeno, kako je Fran Kurelac došao na ideju, med zapadnougarskimi Hrvati sakupljati narodne pjesme/jačke. Možda ima Divna Zečević pravo, kada govori: *Kurelca je izvela u pravilnom smjeru njegova ljubav za sve što pripada izoliranom hrvatskom puku u Gradišću.*¹

Pretpostavljamo da je njegov boravak u Beču na preporuku Vuka Stefanovića Karadžića 1840. kod „Mlade Srbijadije“ imao nekakvu vezu s tim. Uz sve to se bilježi i da je u to vrime bio Vukov tajnik. (Liber 4, 172).²

Raskričan je kot nemirna duša, 1846. se je iz Česke vratio u Beč, 1847. je u Veneciji. Istovrimeno ali znamo da je 1846. obilazio sela u Željezanskoj i Šopronskoj županiji sakupljajući narodne pjesme i da je 1848. nastavio s tim terenskim djelom, sve dokle ga nisu pod sumnjom hrvatskoga špiona uhapsili (Novo Selo) i stavili pred sud u Ugarskom Starom Gradu.

No na početku izvješćavanja o putovanju po Zapadnoj Ugarskoj nam kaže da je po smrti oca 1832., nakon podmirenja duga u Oštariji, ostalo uloženo materinstvo u Beču kod grofa Saurau, što je on namjeravao podignuti 1833. ljeta.³

¹ Divna Zečević, *Pučki književni fenomen*, u Povijest hrvatske književnosti, knj.1., Liber-Mladost, Zagreb 1978, 383.

² Vuk Stefanović Karadžić (1787.-1865.), srpski jezikoslovac i folklorist, sakupljač i izdavač narodnih pjesam.

³ Grof Franz Josef Saurau kao odgovorni predsjednik Dolnjoaustrijskoga sabora ima nešto posla s 1819. osnovanom prvom štedionicom u Beču „Erste österreichische Spar-Casse“, odakle Fran Kurelac želi podignuti uloženi novac. 1833. krene na put poštarskim dilingenzom (hitrovozom) iz Zagreba do Beča. Ruta po zemljopisnoj karti pelja od Zagreba prik Krapine, Varaždina, Čakovca, Lendave, Zalalöva, Körmenda, Sambotela i Kisega do Velikoga Borištova,

Na tom putu između Kisega i Vulkaprodrštofa morao je čuti nešto o Hrvati u Zapadnoj Ugarskoj: ... *kad smo putem prohodili okraj i kroz nêkoja sela, ne propusti (kondukter) te mi reče: ... Tu su vam vaši Hrvati, to su vaši zemljaci! To mi je bilo prvi put da sam doznao za svoj rod po zemljah tuđjih. Nu mlad, vêtrenjast, skoro sam ja na njih u velikom gradu i pozabio.* (X)

Ali to mu ipak nije dalo mira, na studiju u Pešti i Požonu je „kad i kad pomišljao“ na ono „što mu ga onaj dobričina iz kolesin pokazivo, ...“ i opet krene *Odpremim se ne znam već ni sám koje godine koje li nedjêlje, nêšto pêške nêšto po gvozdenci, u Novo Mêsto (Wiener Neustadt), ... s namêrom da se prodjem, razgledam i do prilike razveselim. Pohodim tamo od želje i nepoznatâ mi donle profesora na vojničkoj akademii Fialka, rodом Čeha, ... pozvâ me na obêd, ... te ja tuj od njega doznao, da na Ugrskoj strani odmah iza medje, koju uricu hoda, ima Hrvatov, ...* (X) i priskočno mu naslika na papir obližnja hrvatska sela i uputi, kako mora proći mimo pogranične straže (na Lajti). I odmah se je dao na put i došao u neko hrvatsko selo (nažalost ne imenuje), kade izdaleka čuje „kuma! ča delate?“ i sada se razveseli njegovo srce i ravno biži prik polja i tu čuje prve jačke od junakov, jedne djevojčice i od žen, ke su se sakupile u jednoj hiži da mu pjevaju. Prenoćio je kod učitelja, a drugi dan mu je starica s unukom otpjevala pjesmu o teškoj sudbini sirotice.⁴

Lekindrofa i Šoprona i na cestu prema Beču prik Melindofa, Ebreichsdorfa i Laxenburga do Beča.

⁴ Nažalost nije zabilježio, kojega je ljeta to bilo, koje selo i koja jačka. Za jačku bi mogli identificirati br. 305 o „zakopanoj majki“. Mogao je biti Cilindol (Celindof), na što nas upućuje na str. 80. Ostalo ... *i još ih nêkoliko obišad*, ... tu su na susjedstvu Vulkaprodrštof, Trajštof, Cindrof, Cogrštof, Uzlop, ...

b) Kako mu je išlo u Zapadnoj Ugarskoj

Oduševljenjem piše o prvom sastanku „kuma, ča djelate?“ i prijemu od naroda i učitelja. To je po svemu moralo biti u Celindofu.

Kasnije pak piše o doživljaji med narodom.

Tako su ga u južnom Gradišću u selu Kethelj⁵, morebit 1846., kod učitelja Luke Reznera, kod koga je bio nekoliko dan kot gost, napali u noći, bučno i pucali (XXXVII ili XV.) Tako ima svoje nezgode i u Velikoj Nardi, u Čataru, Božoku, Rohuncu⁶, kade čuje čak i primjedbu da je hrvatski „pasji jezik“ = kucinji jezik, „kutyanyelv“. Nikako ne smimo zaboraviti da je to vrime vrućega ugarskoga nacionalizma pred revolucijom 1848.

c) O farniki

U principu razlikuje varoškoga i seoskoga farnika. U varošiću Kiseg ga ne primi farnik na noćenje, tako on prođe na Kalvariju i prenoći u zvoniku, drugi dan ga pak poštari primi i priredi mu mjesto u škadnju. U Maloj Nardi mora prenoćiti pod vedrim nebom. Tote govori o svadbi o dvojezičnosti, mađarski i hrvatski. On njim ali drugi dan pročita litaniju na hrvatskom jeziku.⁷ Ni farnik u Cindrofu nije bio oduševljen njegovim dolaskom. U Hrvatski Šica je pročitao zbog povodje – ar nisu mogli u crkvu – Sv. evanđelje i držao im kratko obrazloženje, što je odmah prozvalo nenavidnost i sumnju na red, pa su ga napadnuli (XIV-XV), porinuli mu baticu u ruke da ide dalje. U Božoku mu jedan seljak govori o hrvatskoj

⁵ Ketelj, Neumarkt im Tauchental, Ketely-Felsőkethely, znatnim dijelom hrvatski novodoseljenici. Većinsko protestantsko selo. Do kraja 19. st. potpuno asimilirano (nim.).

⁶ Rohunac/Runac je u onom vrimenu imao još dvi fare, nimšku i hrvatsku. Petar Jandrisevits, *Monographie des Marktes und der r.kath. Pfarre Rechnitz* 1927.

⁷ Za bolje razumivanje moramo razjasniti da postoji Velika Narda i Mala Narda. U Velikoj Nardi stanuju Hrvati, a u Maloj Nardi ugarski mali plemići pomišano s hrvatskimi stanovnicima.

spovidi. Njev utisak je bio da je potepuh, stipač i nisu razumili njegovu nakanu i pretirano oduševljenje za narodne jačke (ke su neki farniki isto gledali kritički i ocjenjivali kot nemoralno pjevanje). Zažareni ugarskim patriotizmom i u gradišćanskohrvatskom jeziku su odbijali svakovrsni uticaj izvana. Farnik Eisner u Ketelju ili štikaprnskom Paležu, ki je bio pred revolucijom u Zagrebu, govori posebnom pažnjom, ki ga je rado primio u svoj stan. Istotako i farnik u Pandrofu Koczian. Na kraju svojega sakupljačkoga puta je došao u Hrvatsku Kemlju, kade ga je farnik lipo primio, ali grof Zichy ga je dao protirati, tako iz Kemlje nima niti jedne jačke.

d) Učitelji

Velikim priznanjem govori o hrvatski učitelji, ki su kot samouki hrvatskoga jezika podučavali, ar su imali samo ugarske ili nimške škole (izobrazbu). Tako o učitelju u Ketelju (Luka), Velikoj Nardi (Stjepan), Petrovom Selu (Blažković), Velikom Borištofu, Vincjetu, Pandrofu (Koczian). Ali o učitelji ima jačku “Hrvatski školniki“ (br. 586), u kojoj u prilično negativnom/čemernom svitlu karakterizira učitelje.

e) Narod

Posebnim oduševljenjem i toplinom govori o jednostavnom narodu, da su zdravi, čvrsti, visoki i lêpi, gostoprимljivi, žene mu čistu/peru rublje, skrbu za jilo, prenoćivanje (Božok). Opiše je da su rabotljivi (djelatni), gospodarljivi, pošteni, crkovni i mirovni (XXV), rado jaču, stavu mu rukopise (Narda, Veliki Borištof,...) i knjige na ugled (Mali Borištof) i povidaju čudno spominjanje na Andreja Kucharskoga, poljskoga slavista u Vulkaprodrštofu, ki je puno ranije bio u tom selu. Za negativnu crtu, osebito za učitelje, im nabroji da muži čuda sidu u krčma i piju (br. jačke 544, 553), (ni muže ni žene ne poštedi.) ar da je to gospodski običaj⁸ i tako zanemaru

⁸ U Ugarskoj se to gledalo za nekakav virtus i izraz dobrostanja. Rubicon

školu i posao. Gornji (Poljanci i Dolinji) piju kavu, a Dolnjački rakiju/žgano. A u neki seli, gospodarstvu je veliko siromaštvo kao med pastiri u Maloj Nardi ili u Hrvatski Šica. U velikom su svi odvisni kmeti raslojeni na svećenik (farnik i kaplan), učitelj, kmet, trgovac, vojnik ili službenik sa potrebnimi zanimanji za selo: kovač, tkalac, crevljar, šuster i sl.

f) Sakupljanje jačak

Kurelac je u prvom bloku 1846. sakupljanja poiskao Hrvate Željezanske i Šopronske županije i odmah dao izvješćaj Vuku Karadžiću o svojem obavljenom djelu:

Starcu Vuku i s toga milo je bilo sa mnom se o tih pêsmaħ i o tih ljudih razgovarat, er je rado slušao, kdê mi jezik, kao po nêkom čudu, povse udario po njihovu, ... (XXXIX). Onda je 1847. ispratio ruskoga generala Čertkova u Lindenwiese i u Mlêtcih/Mletke (Veneciju) i 1848., u najburnijem vrimeu bečke i peštanske revolucije nakanio prikupljati u Mošonskoj županiji i obišao nekoliko sel.⁹

Put mu je zakrčen u Novom Selu na Hati. Sredinom aprila 1848. je došao u Novo Selo da prikuplja i zapiše nekoliko jačak.¹⁰ To je vrime, kada je politička situacija med Hrvati i Madjari bila već prilično nategnuta, zakipljena i tako je Kurelac friško došao pod sumlju da je hrvatski špijun. Tom prilikom je ali zašao i na krčmu, kade se je glasno i jako emocionalno raspravljalo o revoluciji, ka je početa najprije u Beču 13. marca, a 15. i u bliskom Požonu. Pale su i oštre riči od Kurelca, da te „Hrvati Madjarom gaće potpaliti“ (XL, XLV), što je novoselski vozar/furman Gašpar Korlat onda pak

⁹ Bijelo Selo, Bizonja, Čunovo, Dubrava, Gijeca, Hrv. Jandrof, Novo Selo, Pandrof, Raušer. Već nije uspio, ar su ga ugarski panduri ulovili i zatvorili u Ugarskom Starom Gradu u uzu.

¹⁰ Br.145, 146, 268, 362, 423, 584, 689

prijavio na policiji i panduri iz Staroga Grada su uhapsili Kurelca i zatvorili, kade je bio 40 dan sa sudskim procesom i jedva je spasio glavu.¹¹ Optužba je bila huskanje protiv Ugarske i širenje panslavskih idejov. Temeljiti ispitivanja suda po seli, u ki je bio Kurelac na Hati, nije dalo dovoljno podloge da se drži u zatvoru i tako je na kraju pušćen na slobodu i otišao, dijelom piše, dijelom koliju prik Čakovca, Varaždina najzad u Zagreb, kamo je došao krajem junija.

I u Mošonskoj županiji se je odigralo isto da su ga u neki seli primili vrlo rado (Bijelo Selo, Jandrof, Pandrof, Čunovo), ali drugi pak odbijali neprijateljski (Bizonja, Gijeca, Novo Selo, Rusovce). Zanimljivo je da se nije mogao sporazumiti, sprijateljiti s rosvarskim farnikom Fabijanom Hauszerom (1790.-1871.), ki je bio poznat kao prijatelj Gajeve reforme. Najčemernije mu je prošlo u Bizonji, prenoćio je u nekoj štalici.

Vrlo opširno opiše prilike u zatvoru, ljude u tamnici, hranu, mogućnost čitanja i sl. Nekoliko dan je i štrajkao gladju (XXIII). Posebno istakne uljudnost službenika Pintéra i njegove žene/supruge, svidochenje ljudi, dobronaklonost podžupana Lajosa Kronera (1809.-1890., XLIII), ki je u Bizonji imao majer.

g) Kurelčev politički stav

Ni sa današnjega procjenjivanja ne bi mogli umanjivati ili skrivati Kurelčevo političko ponašanje tokom svojega boravka med Hrvati Zapadne Ugarske. Izbila je revolucija u Beču, pak prik Požona u Budi i Pešti, a Kurelac se je dao u toj

¹¹ Procesni akt (protokol) je pronašao i opisao arhivar *Imre Ress o Franu Kurelcu među Hrvatima u Zapadnoj Ugarskoj*, *Croatica et slavica Jadertina*, 2017, 374-406.

zakupljenju političkoj situaciji na put u okolicu Požona. Vrlo dobro si moremo predočiti da je 1846. u Željezanskoj i Šopronskoj županiji, još već 1848. u Mošonskoj županiji širio ideje narodnoga preporoda (ilirizma) i srića mu je bila, da ga je naš hrvatski narod čuvao/branio i nije sve što je slušao i čuo, izbrbljao policiji/pandurima. To on sam svidio u putopisu, kada veli da mu je odlanulo, kad je kod druge rasprave pred sudom vidio svidoke iz hrvatskih sel. *...a bilo je i takve prilike za mojega stanovanja, gdje sam koju i življu propustio nego bijaše ona iz Novoga Sela (XXIII) ... iako opet propustio nisam ono im na dušu klasti, čega se hoće narodu u narodnom bitku svojem tako zapuštenu i zanemarenu (XLIV).*

Imre Ress po pismu Ljudevitu Gaju iz Požona 1848. u nekoliko točaka jasno kaže, što je kanio Kurelac kod Hrvatov Zapadne Ugarske društvenopolitički postignuti:

- 1) neka pošalju delegaciju u Hrvatski sabor u Zagreb,
- 2) neka napišu protestno pismo da se ugarski svećenici ne šalju u hrvatska sela,
- 3) da učitelji u hrvatski seli dostanu izobrazbu u Hrvatskoj,
- 4) hrvatske školske knjige iz Trsatskoga gubernijuma (to im je najbliže po jeziku),
- 5) da se pridruže Gajevoj jezičnoj reformi,
- 6) u neki seli neka stvoru „nacionalnu gardu” i sl.,

da bi na kraju usrdno zaklinjao Gaja da ga izaberu u kojem izbornom kotaru za poslanika u hrvatski sabor i tako kot „pravi poslanik granice” ravnopravno more zastupati ove Hrvate. Ovde se pak vidi – to priznaje i sam Imre Ress – koliko Kurelac nije poznavao društvenopolitičku situaciju Hrvatov u Zapadnoj Ugarskoj.

Još jednom prilikom se javlja Kurelac u jednom anonimnom letku Zapadnougarskim Hrvatima, i to 16. septembra 1848., poslije toga, kada je ban Jelačić 11. septembra prešao Dravu i krenuo na Budim. U njemu apelira „bratzi po Vugerskoj“ s argumenti, ke smo već prikazali iz pisma Ljudevitu Gaju, da se pridružu Jelačiću protiv Kossutha. (ugarski pravopis).

h) Financiranje

Teško je danas ustanoviti, iz kojih zviranja je Kurelac financirao svoj boravak i put u Beču i među Zapadnougarske Hrvate.

Na početku je nešto malo potpore dobivao od mladoga knjižara Benedikta u Beču. ... *koji mi, ne pametim već na koju već pogodbu obećà vsaki mēsec posilat po toliko i toliko forintij, dok pēsme ne sakupim, zaoprtime i u Beč ne donesem. Malo je toga novca bilo, pomoć sitna i maljuckana, nu se bez nje ove pēsme, po meni bar, nikad ne skupiše; te mu za to i danas od srca hvala, što me u tom poslu pomogao. Naša se do duše pogodba razvrgla, er se poslê našao čovēković, koji mi rukopis ovih pēsam ukrao, a iza dugâ istom vrēmena, uvidēv, da on s tim bez mojega truda ništa opraviti ne može, po pošti vrnuo; nu sam ja medjutim Benediktu zajam nēkimi mojih knjižic naplaćivao. (XII)*

Ali zbog kašnjenja novac – iz bilo kakvih razlogov – na poštu u Kisegu je imao najveće poteškoće.

Arhivar Imre Ress u svojem članku donáša/rekonstruira i imena grof Janko Drašković i Nikola Zdenčaj iz Zagreba, Albert Wenedikt iz Beča, Ruse Mihajlo Fjodorovič Rajevski i Aleksandr Dimitrijevič Čertkov.

Izgleda da je bio svenek u financijskoj stiski, kako to moremo doznati iz pisam Ljudevitu Gaju 1846. i 1848. ljeta.¹²

Iz Kisega 12. 8-bra 1846 piše: ...*Putujem, te mi ono 40 forintij Venediktovich nestiče, da obidjem sve kraje hrvatske po Ugrskoj, a rado sam, da se ime hrvatsko timi pês mami ne okalja, nego da nam bude na čast. ... da mi posao ne henja i da ne mudim ovde u Kiseku, nego da projdem još ona sela, koja se moraju projti, ako bi htio, da su to pêsme svieh Hrvatov po Ugrskoj.* (br. 104.) – izgleda da mu je mecen bio grof Janko Drašković.

Drugo pismo o poslu financiranja puta od 20. aprila 1848. iz Požona govori o Mošonski hrvatski seli i: *Nêšto novac, što skorije za Boga pošaljte u Kisek, kamo ću za koji dan stignuti, da me opet ne tuže i u apsu ne metju, kao što su htêli zadnji put, kad sam putovao...* (br. 105)

i) O jeziku

Čini mi se da Kurelac u onom vrimenu nije mogao poznavati jezične razlike med zapadnougarskim Hrvatima, kada piše: *Vsi su oni tamo iste krvi, istoga plemena, istoga govora, vsi čakavci.* (VVI), *osim ono nêkoliko sel, što je oko Bandola i Parapatić Briga, ... što ih zovu Vlahia, te koji, bez ikakve sumnje, plemenom su Srblji, iz Bosne – što znamo danas po Tornowoj disertaciji ne odgovara stvarnosti. A zvana toga postoji i lip broj štokavcev u Željezanskoj županiji, ki su porijeklom iz Moslavine (spomenkamen u Petrovom Selu). Niti nisu svi čakavci, jer znamo zvana štokavcev i za kajkavce, a niti čakavci nisu u svojem govoru identični (Ivšić, Neweklowsky. ...).* Ili mislite da Stinjačani govoru isti čakavski kot Velikoborištofci ili Jandrofci? Kurelac je

¹²*Pisma pisana dru Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828-1850).* Ur. Dr. Velimir Deželić, Zagreb, knjiga 6., Građa za povijest književnosti Hrvatske, pisma 104 i 105.

tendirao jednoj normi, a to se osebito vidi na pjesma, ke je publicirao iz štokavskih sel.

Moramo ali žaliti, što se je izgubio njegov popis bilja, cvijeća, *ar je vsakomu je cvêtu ime nadênulo gdje raste*, (XIV), imena iz Velike Narde ili naziv gljiv iz Petrovoga Sela.

j) Književnost/Pismenost

Od sebe razumljivo da je Kurelca zanimalo, kakovu književnost/pismenost su razvili zapadnougarski Hrvati. Izgleda u hrvatskoj književnoj povijesti ni pojma nisu imali o tom, kako se je razvijala hrvatska rič izvan matične zemlje. Svakako se je čudio na brojni rukopisi, ke su mu naši jednostavni ljudi stavili na otpis na raspolaganje. Vrlo dobro je vidio da je med Zapadnougarskimi Hrvati knjiga ... *živa u popovstva i čim njihova knjiga s našom se udružila a mi jih k sebi primit ne umêli* (XIX).

On sam je bio u dvojbi da odili prave narodne od nenarodnih (LI). Sigurno je jedan dio, osebito one epsko-povijesne, koje u ugarskoj literaturi imaju svoju inačicu na „historiás ének” i pjevale se po sajmi, a pri nas počinju s „jačka”: Jačka od Salaškoga polja (Frakanava), Jačka od Budima (Frakanava), Jačka od Francezkoga boja (Hrvatske Šice), Jačka od Belgrada (Velika Narda), Kad je Turak pod Bečom ležal (Veliki Borištof) ili Aleksander (Mali Borištof) i neke druge. Nesmimo zabiti da je u prvoj polovici 19. st. odrasla jedna snažna i zaigrana učiteljska generacija, koja je šalnimi i zadirljivimi jačkami počela proširiti svoja pjesnička krila. Pomislimo samo na Matu i Štefana Ginzlera ili Grgu Gusića. Nažalost se nije nitko od književnih teoretičarov pozabavio našom jačkom i ugarskim epskim štoričarskim jačkami. Na drugoj strani pak prof. Radoslav Katičić ukazuje na slijede predaje iz poganskih vrimen (Hrvatski Jandrof).

Od naših piscev spominje: Galović, Ficko, Knefac, Kragel, Valentić, itd., a pri tom spomene da su Gornji Hrvati, tj. Dolinji i Poljanci veći u čitanju od Štojev i južnih Čakavcev.

U jednom latinskom pismu jurskomu biskupu Zalki je uz opis siromašnoga literarnoga stanja zapadnougarskih Hrvatov preporučio svoj prijevod „Nasljedovanje Kristuševo“, koje djelo je on sam preveo na hrvatski. Međtim izgleda da nije poznao Karnerov prijevod iz 1812. ljeta, koje djelo je ostalo među Zapadnougarskimi Hrvati u rukopisu i čuva se u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu.

k) Jačke

Koliko jačak je stvarno zapisao, ne moremo kazati, ar su po njegovom svidočanstvu prilikom jednoga boravka u kaštelu Hrastje kod plemenitoga Minojla Vraničana Severinskoga u požaru zničene: *Nu htêla je nesrêća, da u neki dan, kad ja u Karlovac pošao, u dvorcu oganj bukne, te ne samo dvorac izgori, nego i ta moja sprava, što sam ju vse onako grozničav s velikom mukom iz papirov iz Ugrije donesenih sastavio, po zlu projde.* (LIV). No Jung Károly u svojem prinosu¹³ potvrđuje da je u HAZU u Zagrebu pronašao ostavščinu Frana Kurelca.

l) Tisak

U knjigi, ku je izdao 1871. ljeta u Zagrebu potporom viteza Bartola Zmajića (1813.-1882.), riječkoga župana, kapetana Rijeke i Bakra, posebnom zahvalom naglašava...*na koje nitko*

¹³ Jung Károly, *Nyugat-magyarországi horvát epikus ének Rákóczi fogságáról és szökéséről*, Néprajzi Látóhatár, 2002. X. évfolyam 1-4. szám.159-172., hrv. O jednoj zapadnougarskoj hrvatskoj epskoj pjesmi o Rákocijevom sužanjstvu i bijegu, u Etnografija Hrvata u Mađarskoj 17., Budimpešta 2023, 67-76. Jung Károly Gombos (1944.-2021.), pjesnik, kritičar, etnograf, sveuč. profesor u Novom Sadu.

ne troši... mi Hrvati ne smêmo pozabiti, ... narodne su pêsme kamenom uglanikom. U zbirki je ravno 700 jačak iz 57 sel, samo tekst. Neke je Fran Kuhač objelodanio kajdami u svojem monumentalnom djelu o narodni jačka¹⁴. One su podiljene na različne teme, točno 14, kot npr. ljubavne, vojačke, crikvene/vjerske, na smih, o vinu, o boju i sl. Kod podjele, kot sâm priznaje, je bio čudakrat u dvojbi i pitao se je: su to narodne ili nenarodne, originali, ispjevano od učitelji ili drugih ljudi ili kakov prijevod iz kojega drugoga jezika. Na takovu analizu još čekamo. Nakana mu je bila: spasiti, što se je još spasiti moglo. A da mu se je tisak pojavio tako kasno, nije samo problem financiranja, nego i dvojba da se tiska samo za „sladokusce“. Ali on je sakupljao onda, kada je narodna jačka bila živa, kada se je kod mnogo prilika pri djelu ili zabavi skupno jačilo, osebito žene. I ntiko nije mogao provjeriti ono, što kaže Antun Barac u svojem pregledu književnosti, da je dao tiskati samo ono, što je umjetnički vrijedno. Sam Kurelac svidoči da je izostavio špotljive, podrugljive a i epske jačke od Zrinskoga i Rákoczija¹⁵.

Uvodni dio „Iz mojega života i putovanja po Ugrskih Hrvatih“ je uopće napisao iz spominjanja nakon 25 ljet. (XIV)

m) O asimilaciji

Kurelac se u nekoliko slučajev dotakne pitanja asimilacije. U njegovo vrime je asimilacija u punom toku i ima složenije uzroke nego što si mi to danas utvaramo. Kot primjer ima

¹⁴ Fran Kuhač, *Južno-slovenske narodne popievke*, Zagreb 1878-1941.,, 1-5.

¹⁵ Na str. XXXIV-XXXV. s primjedbom:...*nisam stampati htio, er su odveć slabe*, ... mjesto nje donša pjesmu O Karloviću Ivi. Frankovics György (Đuro Franković) je u zborniku *Az együttélés évezrede a Kárpátmedencében*, pod naslovom *Szigetvár ostroma egy nyugan.magyarországi horvát hőskölteményben*, Békéscsaba-Debrecen 1998. 156-161 objelodanio tu epsku pjesmu iz Petrovoga Sela.

Hrvatsku Nadalju¹⁶, ki su ostali bez svećenika i na svoj trošak dali studirati jednomu seoskomu dičaku teologiju, kojega je pak biskup poslao kamo drugamor. U Maloj Nardi, filijali Velike Narde, čita on sam pod vedrim nebom litaniju. Išće uzroke za takovo stanje i veli: *nimaju ni ognjišća, ni sastanka, ni duhovnoga društva a mi jih k sebi primamit ne uméli* (XIX). Iz Hrvatske je našao jedinu knjigu u Petrovom Selu od Hilariona Gasparotija „Cvet sveteh...” (1750.-1760.), posvećenu kultu Bogorodice, 4 knjige, samo ne piše, da li je to komplet ili koji su to bili sveski.

U to vrime su Dolnjoaustrijski Hrvati zvana nekoliko sel jur asimilirani, na Lajtanskoj Gori. Oni si pomoru rukopisnim otpisi molitvenikov iz Jurske biskupije.¹⁷ Hrvati u Gornjoj Ugarskoj, današnjoj Slovačkoj, s onkraj Dunaja¹⁸ su skoro potpuno asimilirani i veći broj malih hrvatskih sel u južnom Gradišću je ugroženo ili asimilirano, jer su ostali bez dušobrižničke brige. Moravske Hrvate je zničila čehoslovačka komunistička vlada poslije Drugoga svetskoga boja.¹⁹

Najodlučniju ulogu u asimilaciji u prošlom vrimenu je odigrala Crikva, dušobrižništvo u selu/fari, ne toliko u škola. Počelo je s većinskim protestantskim vjerskim općinama s madjarskim i nimškim jezikom, u Gornjoj Ugarskoj s

¹⁶ Iz Hrv. Nadalje imamo slučaj ugarske kulturne povijesti obitelji Spaics-Henits, jur asimilirane obitelji iz 18. st., poznato pod naslovom „Hét papok anyja” i da je kot majka i maćeha odgojila sedam svećenikov (ali niti jednoga ne za hrvatsko selo). Veliki madjarski pisac Géza Gárdonyi je 1894. ispjevao čudnu sudbinu Anne Henits u pjesmi „Paizs Anna” u Tóth István György, *A körmendi uradalaom társadalma a XVII sz.*, Körmend 1994.

¹⁷ Martin Püresich iz Cundrave je otpisao Knefacova „Vrada Nebeska“, 1897.

¹⁸ Ján Botík, *Chorvátske nasídlenie na Slovensku*, u Slovenskí Chorváti, Bratislava 2002, 15-42 i Kvetoslava Kučerová, *Hrvati u Moravskoj 165-178*, , *Hrvati u Slovačkoj 179-235* u Hrvati u srednjoj Europi, Zagreb 1998.

¹⁹ Dragutin Pavličević, *Moravski Hrvati*, povijest, život i kultura, Zagreb 1994.; Alojz Jembrih

upeljanjem farnikov slovačkoga jezika u hrvatske fare, u Dolnjoj Austriji s nasilnim, agresivnim upeljanjem nimškoga jezika u Crikvi. Jedino je Jurska, donekle i Sambotelska biskupija održala hrvatsko pastoralstvo u naši seli (ko je u današnjem vrimenu isto jako ugroženo).

Boj pod Sigetom

Dobra gospoda, spomenemo se sada
Od Sigeta grada Zrinskoga Mikule,
Kako smo zgubili Sigeta varoša
Po kom je opustil naš ugarski orsag.
Kad spravišće biše u lipom Požoni
Skupa bihu spravna orsačka gospoda
Ugarska, nimška, slovinska gospoda,
Med kimi mi biše sam Zrinski Mikula.
Med vsom gospodom ne mogaše s' najti
Ki bi se bil otil na Siget zapriti.
Med sobom mi počmi tolnače činiti
Zrinskom Mikuli takovo govoriti:
„Zrinski Mikula, ti sam dobro znaš
Vsu sigetsku jakost i njega vladanje,
Mi tebe očemo verum priijmati
Da bi se ti išal na Siget zapriti.”
Zrinski Mikula sam se j' gorika stal:
„Hvala budi bogu momu stvoritelju
Kad sam ja nevernik v ugarskom orsagu,
No vi koji očete mene spoznati.”
Kad Zrinski Mikula Požona van zide
A za njim kralj posla lipe padantie
Praha i olova Sigetu na pomoć
S čim on bude plaćal sigetskim junakom
Kada jur dojdše na hrvatsku zemlju
Čekam mi davno njega mladog gospi
Svomu sinu Jurju tako govoraše:
„Moram sada poiti na tvrdi Siget grad
I svojimi junaki Sigeta braniti.
Sinko moj predragi, ti sam to dobro znaš
Da mi j' va Sigeti moju glavu zgubit.”
Kada nuter dojde va tvrdni Siget grad
I svojimi junaki, dobrimi hajduki,
Jedno malo vrime va njem prebivaše
I svojimi junaki krute se batriše,
Jedno jutro rano Sigeta gledaše,
Ništar ne vidiše na širokom polju
Neg bele šatore na četiri strani
Jer prokleti Turki Sigeta jagmeči
Sigetsku mi grabu oni zanosiše
Zemljom ino z runom kleti janičari.
Na jagmi pojdoše Sigeta varoša
A prokleta vuna gorit jim netiše,
Prevelika žalost va Sigeti biše
Jedan kleti Nimac vanka uskočiše
Koji povidaše vsu sigetsku jakost
Gdi je prah zakopan Turkom povidaše.
Kleti janičari šanac potkopaše,
Ino sigetski prah oni zapališe
Sigetski junaki pod nebo letiše.
Ki zdravi ostaše neg tristo ih biše.
Očemo do konca to vse povidati

Oš dobrih junakov Zrinskoga Mikule
Kako se batrivno Sigeta branili
Ino svoje glave va njem pogubili.
Kad Zrinski vidiše sigetsku pogibel
Si k mestu zakriče prevelikim glasom:
„Moj bože jedini, s nebeskoj visini,
Kako s' nas kaštigal svojim svetum rukum
Na jagmi pojdoše kleti janičari
Batreni pojdoše na sigetski varoš.”
Kruto najagmiše na turski janičari
I nutar vulikoše sami se zapriše.
Kad Zrinski Mikula v petak obedaše
Ino on junake skupa pozivaše
Ino jim on počne tako govoriti:
„Obedajmo sada, moja draga braća,
Zutra u toj sobi ćemo mretervati
Pri gospodu bogu njegovoj zmožnosti
Veselo čekajmo mi te naše smrti
Ki nam je priseti za kršćansku veru.
Ne bojmo si mi za našega kralja,
Nego za Kristuša ki je vsim kraljam kralj,
Mora nas obraniti od zalih poganov.
Ze žalostimi, sad veseli budimo.”
Zrinski je Mikula v sobotu rano stal
Ino se obliče s svoje lahke svile
I k sebi pripaše svoju svitlu sablju,
Ino k sebi vzame tatarskoga seda
Onako pojdoše s svojim junaki,
V ruke on popade svoje bojno koplje.
Tako govoraše sigetskim junakom:
„Veselo sad pojd'mo, moja draga braćo,
O, ne dajmo se mi lahko poloviti
Kako prepelice da bi nas lovili,
Nego mi veselo na sablju pojdimo
Jer ovako s' boga dalje ne zabimo.”
Jezuša zazvaše sigetski junaki,
Vrata otvoriše Zrinski nutar pojde
Kud godar hodiše vse doli padaše,
Kruto janičari na nje savališe.
Kako ti ona pregusta godina
Tako janičari puškami striljaše.
Vsih sigetskih junakov mnogo postriljaše,
Malo ih ostaše, najzad se vrnuše.
Drugoj mi govori sam Zrinski Mikula:
„Sada, vitezovi, veselo pojdimo
Polag naše vere veselo pomrimo,
Hvu nam gospon bog vsima na pomoć biti.”
Taj Zrinski Mikula i tretić van pojde
S dobrimi vitezi, dobrimi junaki,
Kleti janičari na nje navališe
Sigetske junake vse je postriljaše.

Jačka od Rákoczija

Ča mi se je stalo doli v dolnjoj zemlji
Va lipom Erdelji. Tamo su Rakoca,
Nimci ulovili. Oni ga vezali
Turačkim zakonom, naopak rukama
Konjem pod nogama; ter su ga vozili
Va tu Nimšku Brukui, a s te Nimške Bruke
Do lipoga Beča. Kadsu oni vozili
Va tu Nimšku Bruku, oni su mi onde
Uber uberдали: Rakocu su dali
Jeda funat kruha, jedan sajtl vode.
Onda su mi došli. Vanka z Nimške Bruke
I k Belom Križu. Onda su Rakoca
Suzice prepale: Ni mi ovo cesta
Do Novoga Mesta, neg je ovo cesta
Do prokletog Beča. Kad su oni došli
Va ti Bečki varoš, onda su Rakoca
Va tamnicu vrgli. Ondi su ni Nimci
Stražu postavili. Tuži mi ga plače
Taj mladi Rakoci va tamnoj tamnici
Do ramen zemljici: Da bi se kdo našal
Va vom lipom Beči, da bi me van speljal
Ziz tamne tamnice do ramen zemljice:
Htil bi mu dati srebra zlata dosti.
A to mi je dočul jedan mladi vostjan
Dopeljal Rakocu konja vivericu
A sebi voščanu konja lastavicu.
Ter ga je izpeljal ziz tamne tamnice.
Kad su oni vozili van iz bečke brane
Onda veli Rakoci mladomu voštjanu,
A ja sam pozabil va tamnoj tamnici
Moje zlate nože, ter srebrne žlice
Na to se je vrnul taj mladi voščanin.

Pote zlatre nože ter srebrne žlice
Na to se je straža lipo pobudila
Mladoga voščana mi je ulovila
Su ga ulovili velje fertuljili
A njegovu glavu va torbicu vrgli.
Ter su ju poslali mladomu Rakocu
„Ča mi se je stalo mladomu voščanu
To bo se bilo stalo mladomu Rakocu,
Nimac ur je mudar, Ugar oš mudriji.

(Hrvatski Jandrof, Fran Kurelac 1848.)

Nikola Benčić